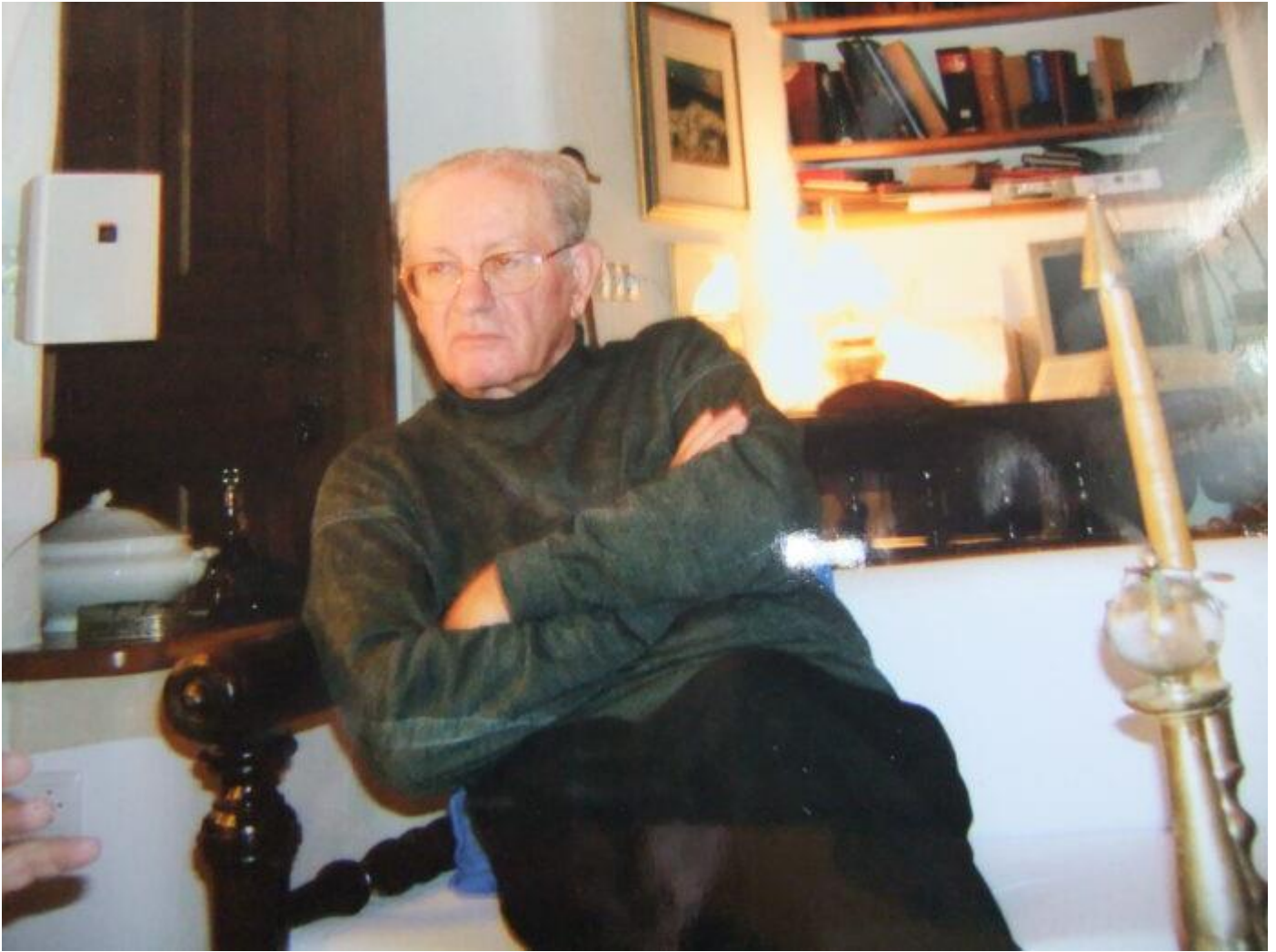

Ο ελεύθερος δρόμος των Μικρών δοκιμίων του Γιώργου Αράγη (της Δέσποινας Παπαστάθη)

0
338

της **Δέσποινας Παπαστάθη**

Μικρά δοκίμια είναι ο τίτλος του πρόσφατου βιβλίου του κριτικού της λογοτεχνίας και συγγραφέα Γιώργου Αράγη που κυκλοφόρησε τον Απρίλιο του 2022 από τις εκδόσεις Σοκόλη. Πρόκειται για έναν τόμο με επτά δοκιμιακά κείμενα, τα οποία συνοδεύονται από τοπο-χρονολόγηση και αναφέρονται σε διάφορες πτυχές της πνευματικής δραστηριότητας, «πτυχές, ειδικότερα, της ποίησης, της κριτικής, της πεζογραφίας και της χρήσης του λόγου», όπως διαβάζουμε στο οπισθόφυλλο του βιβλίου.

Ο Γιώργος Αράγης γεννήθηκε το 1936 στο Μεγάλο Περιστέρι των Ιωαννίνων. Σπούδασε Ιατρική και σκηνοθεσία κινηματογράφου στην Αθήνα. Εργάστηκε ως νοσοκομειακός ιατρός και στη συνέχεια ως ελεύθερος επαγγελματίας. Όντας φοιτητής χρημάτισε μέλος της εκδοτικής ομάδας (1962-1967) στο λογοτεχνικό περιοδικό *Ενδοχώρα*, στα Ιωάννινα.

Συνεργάστηκε με πολλά περιοδικά, όπως *Δοκιμασία, Αντί, Διαβάζω, Εκηβόλος, Η Λέξη, Γράμματα και Τέχνες, Νέα Εστία, Παρατηρητής, Εντευκτήριο, Φιλολόγος, Ποίηση, «Κ», Μανδραγόρας, Πλανόδιον* και εφημερίδες όπως *Η Καθημερινή, Το Βήμα, Ελευθεροτυπία, Αυγή, Ηπειρωτικός Αγών*, κτλ. Έχει γράψει περισσότερα από δέκα βιβλία σε ποικίλα ζητήματα της λογοτεχνικής κριτικής, εισαγωγές σε ανθολογίες και είναι ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων.

Ο δοκιμιακός λόγος συνιστά για τον Γιώργο Αράγη τον *ελεύθερο δρόμο*, μιας και οδηγεί σε κείμενα που έχουν προσωπικό χαρακτήρα και αποτελούν «στοιχεία αυτογνωσίας, αλλά και γενικότερου προβληματισμού, με χρονική διάρκεια».[1] Όπως ο συγγραφέας έχει γράψει στο «Χρονικό (Η πορεία μου προς την κριτική και το δοκίμιο)» στα δοκίμια «δεν υπήρχαν οι κοσμικοί περιορισμοί της κριτικής, αλλά η ελεύθερη περιπλάνηση σε ό,τι τραβούσε το ερευνητικό ενδιαφέρον».[2] Έτσι, λοιπόν, στα επτά δοκίμια του τόμου ο Αράγης αναπτύσσει τον προβληματισμό του για την καθομιλουμένη γλώσσα στη νεοελληνική ποίηση, για το πως αντιλαμβάνονται οι ποιητές την υπόθεση της τέχνης τους, για τη φετιχιστική χρήση του λόγου, για την ειδολογική ιδιαιτερότητα της κριτικής της λογοτεχνίας και τις οπτικές μέσα από την οποία αυτή ασκείται, για τον ρεαλισμό στην πεζογραφία και για την κριτική του Παλαμά στην ποίηση του Κάλβου. Ο Αράγης εξακτινώνει την επιχειρηματολογία του διαισθητικά, συνειρμικά, εμπειρικά, παραστατικά, επιδεικτικά και όχι απαραίτητα αποδεικτικά, τηρώντας τους κανόνες του είδους ως προς τη διαρκή παρουσία της φωνής του συγγραφέα, μιας φωνής που λέει, δείχνει και σημαίνει ταυτόχρονα.

«Κάθε επανάσταση στην ποίηση τείνει να είναι, και μερικές φορές διακηρύσσει ότι είναι, μια επιστροφή στην κοινή γλώσσα», έχει πει ο Τ.Σ Έλιοτ, «γνωμάτευση», όπως την χαρακτηρίζει ο Αράγης, που οδηγεί τον κριτικό και συγγραφέα στη διερεύνηση αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων για την υιοθέτηση της καθομιλουμένης στη θεωρία και την πράξη από νεοέλληνες ποιητές. Οι Ι. Βηλαράς, Α. Χριστόπουλος, Δ. Σολωμός, Κ. Παλαμάς, Κ. Καβάφης, Κ. Καρυωτάκης, Γ. Σεφέρης, Μ. Σαχτούρης, είναι κάποιοι από τους ποιητές την ποιητική γλώσσα των οποίων ο Αράγης εξετάζει στο πρώτο δοκίμιο του τόμου με τίτλο «Ποιητική επανάσταση και καθομιλουμένη γλώσσα». Ο συγγραφέας θέτοντας ως κριτήριο την ανάγκη της λογοτεχνίας, ποίησης και πεζογραφίας, να εκφραστεί παραστατικά επιλέγοντας μια γλώσσα εμπειρική, στην οποία να υπάρχει άμεση συνάρτηση του σημαίνοντος με το σημαινόμενο συζητά –ενδεικτικά αναφέρω– για την καθαρότητα και ευθύτητα, «τον ανυπόκριτο χαρακτήρα», «τη σταράτη εκφορά» της φωνής του Καρυωτάκη, αλλά και για την «πόζα ή, αλλιώς, προσποίηση» της φωνής του Σεφέρη, ο λόγος του οποίου πάσχει από εκφραστική αοριστία, ενώ «γενικά είναι παραπονιάρης, κατσουφιάζει, αναστενάζει και κάποτε βογγάει».

Το αιώνιο, θα έλεγα, ζήτημα πώς οι ποιητές αντιλαμβάνονται την υπόθεση της τέχνης τους, πώς μιλούν για την ποίηση «σε κάποιες διαφωτιστικές στιγμές τους», το προσεγγίζει ο Αράγης στο δεύτερο δοκίμιο του τόμου με τίτλο «Σύμφωνα με τους ποιητές η ποίηση έχει εμπειρικό και κατεξοχήν εξωλογικό χαρακτήρα», παραθέτοντας απόψεις ξένων και ελλήνων ποιητών, όπως οι Γκαίτε, Μπωντλαίρ, Λόρκα, Έλιοτ, Μπόρχες, Ρίλκε, Σεφέρης, Ελύτης, Αναγνωστάκης, Φωκός. Ο συγγραφέας ορθά καταλήγει σε τρεις διαπιστώσεις με καθολική ισχύ: α) η ποίηση σχετίζεται με τις εμπειρίες της ζωής μας, β) η ποίηση έχει κατεξοχήν εξωλογικό χαρακτήρα, γ) ο ποιητικός λόγος είναι αυτοδύναμος, αυτάρκης, μιας και συνιστά κορυφαίο εκφραστικό επίτευγμα.

Είναι άραγε δυνατή η φετιχιστική χρησιμοποίηση του λόγου, αναρωτιέται ο Αράγης, στο τρίτο δοκίμιο του βιβλίου με τίτλο «Η φετιχιστική χρήση του λόγου», απαντώντας πώς δεν είναι απλώς δυνατή, αλλά συνιστά καθημερινό φαινόμενο. Ο συγγραφέας αναφέρεται στη σημασία του αφοριστικού λόγου στις μελέτες, τα δοκίμια και τις κριτικές των λογοτεχνικών

έργων. Το θέμα το έχει αναπτύξει διεξοδικά και σε προηγούμενα κείμενά του, τα οποία αναφέρονται κυρίως στον ρόλο του κριτικού της λογοτεχνίας και τους τρόπους άσκησης της λογοτεχνικής κριτικής. Σε κάθε περίπτωση ο συγγραφέας καταλήγει στο ίδιο, ορθό συμπέρασμα, πως δηλαδή οι όποιες αφοριστικές φράσεις μέσα σε μια βιβλιοπαρουσίαση, μελέτη, κριτική, κτλ. χωρίς να συνοδεύονται από ρητές εξηγήσεις, είναι αυθαίρετες. Η κριτική θα πρέπει να ξεχωρίζει την ήρα από το στάρι, διαφορετικά καθίσταται ανάπηρη.

Το πληθωρικό συγγραφικό έργο του Γιώργου Αράγη αποδεικνύει πως στη σκέψη του «η κριτική είχε το πάνω χέρι, γιατί υπήρχε η απτή σχέση με το αντικείμενό της και γιατί σχετιζόταν με την επικαιρότητα». [3] Δύο δοκίμια και αυτού του βιβλίου είναι αφιερωμένα σε ζητήματα που σχετίζονται με την κριτική της λογοτεχνίας. Η κριτική είναι μια «υποκειμενική πράξη εμπειρογνωμοσύνης. Μια πράξη που δεν βασίζεται μόνο στο ρητό κείμενο, αλλά και σε ό,τι βγαίνει ανάμεσα ή πίσω, ή κάτω, από τις σειρές», γράφει ο Αράγης για τον ρόλο της κριτικής της λογοτεχνίας που δεν πρέπει να αναφέρεται σε πρόσωπα, αλλά μόνο σε κείμενα. Η κριτική της λογοτεχνίας είναι άσκηση ελευθερίας, η οποία μπορεί να λάβει τρεις προσανατολισμούς: τον αυτοβιογραφικό, τον αναφορικό και τον σύνθετο ή μικτό. Ο Αράγης ανοίγει διάπλατα την πόρτα του εργαστηρίου του κριτικού και μας μυεί στα μυστικά της τέχνης της κριτικής, την οποία υπηρετεί πιστά περισσότερο από μισό αιώνα. Οδηγοί στην τέχνη αυτή δεν είναι μόνο η διαίσθηση ή η εμπειριστατωμένη, αιχμηρή ματιά του κριτικού, αλλά και αξιόλογα κείμενα κριτικής της λογοτεχνίας που έχουν γραφτεί κατά καιρούς και συνιστούν ασφαλείς οδοδείχτες για τους ποικίλους τρόπους κριτικής προσέγγισης και αξιολόγησης ενός λογοτεχνικού κειμένου.

«Για τον ρεαλισμό στην πεζογραφία» επιγράφεται το έκτο δοκίμιο του τόμου, στο οποίο ο συγγραφέας επιδιώκει μέσα από παραδείγματα και αφορισμούς του όρου να βάλει τάξη στις ποικίλες απόψεις για το τι είναι η ρεαλιστική πεζογραφία, μιας και –όπως σημειώνει ο Αράγης– «το να θέλεις να προσδιορίσεις τον ρεαλισμό στην πεζογραφία επί της ουσίας, είναι σαν να θέλεις να λύσεις ένα άλυτο μέχρι σήμερα, αλλά, νομίζω, και για πάντα, πρόβλημα».

Ο τόμος ολοκληρώνεται με το δοκίμιο με τίτλο «Η κριτική του Κ. Παλαμά για τον Α. Κάλβο: δύο σημεία συζητήσιμα». Στο κείμενο αυτό ο Αράγης παραθέτει λιγότερο γνωστές στο ευρύ κοινό ή τουλάχιστον στους μη ειδικούς επιρροές που δέχτηκε ο Παλαμάς στη γνωστή κριτική του «Κάλβος ο Ζακύνθιος», τις οποίες ο ποιητής και κριτικός είχε επιμελώς αποσιωπήσει. Για το γνωστό αυτό κριτικό κείμενο ο Αράγης έχει ξαναμιλήσει και πάντα επαινετικά. Ωστόσο, υπακούοντας τις αρχές της κριτικής δικαιοσύνης ο συγγραφέας ανασύρει δύο σημαντικές επιρροές και διακειμενικές αναφορές που ο Παλαμάς δεν αναφέρει ρητά ή μάλλον δεν αναφέρει καθόλου στο κείμενό του: την άποψη του Βικέλα για τον Κάλβο και του Ροΐδη για την αξία των ποιητικών προϊόντων της καθαρεύουσας. Όπως έχει πει ο Σεφέρης δεν υπάρχει παρθενογένεση στην τέχνη, αλλά ούτε και στη λογοτεχνική κριτική, όπως συμπληρώνει ο Αράγης, ο οποίος θεωρεί πως ένας νεότερος κριτικός αξιοποιεί κάτι που έχει γραφτεί από έναν παλαιότερο, δίνοντας ψήφο εμπιστοσύνης σε αυτόν και στα λεγόμενά του, τα οποία αξίζει να προσεχτούν από τους μεταγενέστερους. Σε αυτή τη λογική ο συγγραφέας εντάσσει την παράλειψη του Παλαμά να αναφερθεί στους προγενέστερους του Βικέλα και Ροΐδη. Όπως και να 'χει, η κριτική του Παλαμά, με ή χωρίς τις αναφορές στους οφειλέτες του, συνιστά καταστατικό κείμενο της νεοελληνικής κριτικής και παράδειγμα ευθύβολης κρίσης και ουσιαστικού κριτικού λόγου.

Τα *Μικρά δοκίμια* του Γιώργου Αράγη θέτουν μεγάλα και σημαίνοντα ζητήματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Συνεκτικός κρίκος τους δεν είναι μόνο το είδος στο οποίο ανήκουν, αλλά κυρίως το συνεχές και αδιάπτωτο ενδιαφέρον του συγγραφέα και κριτικού Γιώργου Αράγη για τον λόγο και τη λογοτεχνία, ποίηση και πεζογραφία, τα οποία προσεγγίζει με σύστημα, συνέπεια, γνώση, ειλικρίνεια, εντιμότητα και αντικειμενικότητα.